

УДК 811.111'04'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189156>

НАЗВИ ВІЗНИКІВ, НОСІЇВ ТА ВАНТАЖНИКІВ: СИСТЕМО-ФУНКЦІЙНА РЕКОНСТРУКЦІЯ РОЗВИТКУ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Добровольська О. Я.

Національний транспортний університет

Статтю присвячено науковій проблемі реконструкції мовної еволюції в аспекті історичної динаміки процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови та актуальному питанню розвитку окремих синонімічних рядів у складі лексико-семантичної групи в аспекті детермінантного аналізу, зокрема встановлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи та підпорядкування детермінанти мови на рівні окремого синонімічного ряду як її підсистеми. Предмет дослідження – якісний та етимологічний склад і функційна диференціація синонімічного ряду. Об'єкт дослідження – лексико-семантична група назв осіб за професією (апелятивна і пропріальна агентивно-професійна лексика), зокрема синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі. Мета дослідження – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові, установивши специфіку підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного синонімічного ряду як її підсистеми. Фактичний матеріал дослідження – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використано методичний алгоритм системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи. У результаті дослідження встановлено визначальну роль функції ідентифікації особи в побутуванні назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові і підпорядкування синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, внутрішній детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

Ключові слова: агентивно-професійна лексика, мовна детермінанта, назви візників та вантажників, середньоанглійська мова, функційна диференціація, хронологічна стратифікація.

Dobrovolska O. Ya. The names of drivers, carriers and loaders: Systemic functional reconstruction of the development of the Middle English synonymic line. The article highlights the issues of language development and its causation, which have long been in the focus of different interpretations of linguists. It is still quite urgent to deal with the scientific problem of the reconstruction of language evolution in the aspect of historical dynamics of language processes in the semantic system of the English language, and it is relevant to study the development of a particular series of synonyms as a sub-system within the semantic group in the aspect of determinant analysis. The aim of the article is to reconstruct the development of the semantic subsystem of the names of drivers, carriers and loaders in Middle English by establishing the specifics of the support of the internal determinant of the semantic group of occupational terms in Middle English at the level of series of synonyms. The object of the study is the series of synonyms – 53 names of drivers, carriers and loaders as a subsystem of the semantic group of Middle English occupational terms. The subject of the study is the etymological composition, functional differentiation and chronological stratification of the Middle English names of drivers, carriers and loaders. The material of the study comprises 2417 Middle English occupational terms recorded in English historical and etymological dictionaries. The methodical algorithm of the system-functional reconstruction of the semantic system development was used in the study. The results of the paper indicate the subordination of functioning and development of the names of drivers, carriers and loaders to the language determinant of the semantic group of the Middle English occupational terms. The results of the paper prove further studies of the semantic system in the aspect of determinant analysis of its subsystems to be relevant and valuable in the field of language evolution.

Key words: chronological stratification, functional differentiation, language determinant, Middle English, the names of drivers and loaders, occupational terms.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Актуальність становить поглиблення теорії мовної еволюції В. фон Гумбольдта, Я. Грімма, Ф. Шлегеля, А. Шлейхера, В. Вундта, Г. Штайнталля, О.О. Потебні, Г. Пауля, Б. Дельбрюка, Г. Острофа, К. Бругмана, А. Мейє, Ш. Баллі, зокрема концепцій мовних змін та зовнішньої історії мови, і теорії сучасної системної лінгвістики (Г. П. Мель-

ников, Л. Г. Зубкова, А. А. Полікарпов, О. О. Кретов та ін.) новими даними з історії розвитку словникового складу як найбільш динамічного мовного рівня, зокрема даними щодо специфіки розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови. Актуальним завданням сучасного мовознавства є розв'язання проблеми запозичення як одного зі способів збагачення словникового складу мови та осо-

бливого фактора мовного розвитку. Питома вага запозичень у лексико-семантичній системі є одним із *ключових питань* сучасної теорії англійської мови, однак попри численні висвітлення проблеми етимологічного складу англійської мови у сучасній лінгвістиці залишаються *дискусійними* та *актуальними* питання встановлення етимологічного складу середньоанглійської мови як унікального об'єкта впливу суспільно-історичних факторів, які окреслили мовну ситуацію середньоанглійського періоду, а також питання визначення сфер іншомовного впливу, хронології та асиміляції запозичень, процесів їх укорінення та функціонування. *Актуальною* залишається невирішена проблема «переродження» англійської мови внаслідок нормандського впливу: трактуванню іншомовних запозичень як основного шляху розвитку словникового складу англійської мови прихильниками її «змішаного характеру» (А. Ваugh, Н. Bradley, J. Derocquigny, О. F. Emerson, J. Greenough, D. Kitteridge, В. А. Groom, О. Jespersen, Т. R. Lounsbury, G. H. McKnight, L. P. Smith, E. Weekley) протистоять переконання про збагачення словника англійської мови головним чином власними ресурсами словотворення (Н. М. Амосова, В. П. Секирин, А. М. Ельдаров). Наукова проблема нашого дослідження – реконструкція мовної еволюції в аспекті історичної динаміки мовних процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови. *Актуальність* його визначена потребами у комплексному розкритті проблем теорії мовної еволюції, теорії мовних змін, теорії сучасної системної лінгвістики і теорії мовної інтерференції у параметрах складної динамічної адаптивної системи на базі великого емпіричного матеріалу упродовж тривалого хронологічного зрізу, зокрема цілісної лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв у кількох різновидах функціонування упродовж середньоанглійського періоду; у поглибленому та всебічному дослідженні теоретико-прикладних проблем систематизації лексичного складу середньоанглійської мови, деривації, варіювання, асиміляції запозичень, узусу і динаміки мовних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі теорії сучасної системної лінгвістики в руслі загальної системологічної методології наукових досліджень [4; 5] проблему мовної еволюції лексико-семантичної системи англійської мови розглянуто на матеріалі лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови [1; 2], зокрема розроблено новий системно-функційний підхід до вивчення лексико-семантичної системи в історико-етимологічному ракурсі та сформовано новий напрямок лінгвістичного пошуку – системно-функційну історичну лексикологію, побудовану на інтерпарадигмальних принципах історизму й системності, інтегрованих до визначення підпорядкування розвитку окремої лексико-семантичної групи її детермінанти та дії законів діалектики в руслі закономірностей мовної еволюції і впливів різнорівневих чинників; розвинуто поняття мовної детермінанти на рівні лексико-семантичної системи у вигляді сукупності детермінант окремих її складників (лексико-семантичних

груп) у проявах на глибших ярусах (у взаємодії між фонологічним, морфологічним і лексико-семантичним ярусами). Загальні принципи сучасної системної лінгвістики (принципи матеріальності об'єкта, його просторової і часової мірності, тріадичності) як умову системності розгляду процесу мовної еволюції втілено у принципах системно-функційної історичної лексикології (принципах функційної узгодженості узусу і норми, внутрішнього і зовнішнього, реалізованих і нереалізованих потенцій мовної системи, системних і несистемних фактів мови, синтагматики і парадигматики, мови і мовлення) [2], зокрема загальнометодологічний принцип тріадичності втілено у принципі системно-функційної історичної лексикології – принципі тріадичності при описі взаємної узгодженості онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичної групи, тобто у процесі системно-функційної реконструкції її розвитку, за рахунок вивчення таких триад: узус – норма – функція; внутрішнє – зовнішнє – функція; реалізовані потенції мовної системи – нереалізовані потенції мовної системи – функція; системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція; синтагматика – парадигматика – функція; синхронія – діахронія – функція, що ієрархічно підпорядковані триаді мова – мовлення – функція як реалізації номінагивної функції (класифікації та ідентифікації) словесного знака [2]. На теоретико-методологічній базі системно-функційної історичної лексикології специфіковано методи і гносеологічні прийоми сучасної системної лінгвістики для формування методичного алгоритму системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи як теоретико-методологічної й методико-емпіричної процедури, що охоплює багатовекторне дослідження взаємної узгодженості й підпорядкування онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичних підсистем мовної детермінанти в інтеграції з вивченням загальних законів, закономірностей і тенденцій їх розвитку в ракурсі дії чинників мовної еволюції з подальшим об'єднанням результатів детермінантного аналізу всіх підсистем [2]. На рівні окремої лексико-семантичної групи сформульовано внутрішню детермінанту мовного розвитку, яка визначає функційно значущі характеристики компонентів системи та зв'язків між ними і розвивається під впливом зовнішньої детермінанти (фактора, що визначає функційну характеристику всієї системи) [2]. На основі вивчення змін мовної ситуації середньоанглійського періоду визначено зовнішню детермінанту як функційний запит мовного колективу, що є надсистемою лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв, на виконання нею функції ідентифікації [2]. Внутрішню детермінанту мовного розвитку встановлено на підставі визначення функційної диференціації як прояву мовної детермінанти (зокрема, детермінанти англійської мови – комунікативного ракурсу події) у межах окремої лексико-семантичної групи у результаті вивчення процесу мовних змін у системі досліджуваної лексики в різних її функційних різновидах, визначених за виконанням функцій класифікації та ідентифікації, на основі виявлення специфіки варіювання (функ-

ційної варіативності, а також фонографічної, лексико-морфологічної, лексико-семантичної і номінативної варіантностей) протягом певного періоду мовного розвитку із залученням даних попереднього та наступного періодів, а також установами підпорядкування мовній детермінанті усього комплексу характеристик лексико-семантичної групи (її лексико-семантичного складу, функційної диференціації, етимологічного складу, структурно-семантичної характеристики словотворчих полів, якісних змін та динаміки мовних процесів) [2].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – реконструювати розвиток синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові, установами специфіку підтримки внутрішньої детермінанти англійської мови на рівні підсистеми лексико-семантичної групи назв осіб за професією. **Завдання** дослідження в межах детермінантного аналізу: 1) виокремити синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників у межах лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі; 2) проаналізувати етимологічний склад їх твірних основ; 3) визначити їх функційну диференціацію; 4) здійснити хронологічну стратифікацію їх перших письмових згадок. **Предмет** дослідження – етимологічний склад, функційна диференціація та якісний склад синонімічного ряду як характеристики семантичної підсистеми в її підпорядкуванні мовній детермінанті. **Об'єкт** дослідження – синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників як підсистема лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, у середньоанглійській мові. **Фактичний матеріал** дослідження – 2417 семем лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зафіксованих в історико-етимологічних словниках англійської мови. У дослідженні використовуємо **методичний алгоритм** системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2] як поєднання методики та комплексу методів, що охоплює загальнонауковий індуктивно-дедуктивний і лінгвістичний порівняльно-історичний методи та методи сучасної системної лінгвістики [5] як нові методи системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2], а також методичні системно-функційні прийоми реконструкції розвитку лексико-семантичної системи [2]: 1) розмежування лексики на функційні різновиди на підставі виконання двох видів номінативної функції лексичної одиниці – класифікації та ідентифікації; 2) розмежування лексики на функційні різновиди узусу; 3) багатоаспектний комплексний аналіз лексики у трьох функційних різновидах у межах трьох складових лексико-семантичної групи / підгрупи – питомої, гібридної, запозиченої; 4) хронологізація мовних фактів; 5) дослідження мовної інтерференції в межах окремої лексико-семантичної групи / підгрупи; 6) дослідження якісного складу лексико-семантичної групи / підгрупи певного періоду мовного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установлення специфіки підтримки внутрішньої

детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні досліджуваного синонімічного ряду здійснюємо за послідовністю етапів детермінантного аналізу: 1) установами функційну диференціацію семем досліджуваного синонімічного ряду за функціями класифікації та ідентифікації, виконуваними в мовленнєвому колективі як надсистемі; 2) визначаємо різновиди узусу як кодифікованої норми (зокрема, неусталений, обмежено-нормований, усталений) семем за ступенем їх усталеності в середньоанглійській мові (тобто за їх наближенням до норми на етапі входження до системи мови); 3) розподіляємо семем досліджуваного синонімічного ряду за розрядом загальних назв (функція класифікації) та розрядом власних назв (зокрема, назв прізвищевих типу періоду активного формування прізвищевих системи, які виконують функцію ідентифікації особи як додаткового до особового власного імені компонента антропонімної формули); 4) досліджуємо етимологічну модель синонімічного ряду на підставі аналізу мовної належності твірних основ апелювативів та антропооснов назв прізвищевих типу; 5) систематизуємо агентивно-професійні назви візників, носіїв та вантажників за століттями середньоанглійського періоду (XI – XV ст.) [3, 54] на підставі принципу хронологічної фіксації фактичного матеріалу [2], зокрема наводимо: а) дату першої письмової згадки лексико-семантичного варіанта слова, вжитого як апелюватив; б) дати всіх фіксацій лексико-семантичного варіанта слова як назви прізвищевих типу у складі антропонімних формул із подальшим їх групуванням за фонографічними варіантами у хронологічній послідовності з метою вивчення появи в англійській мові питомої, гібридної лексики та запозиченої лексики. Виокремлюємо три підгрупи середньоанглійської лексики у межах кожної етимологічної групи: а) агентивно-професійні назви, зафіксовані в пам'ятках як апелювативи і оніми (тлумачимо їх як назви з усталеним узусом); б) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як оніми (тлумачимо їх як назви з неусталеним узусом); в) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як апелювативи (тлумачимо їх як назви з обмежено-нормованим узусом).

Середньоанглійську агентивно-професійну назву наводимо як апелюватив зі словниковою дефініцією лексико-семантичного варіанта і датою його першої згадки в писемних пам'ятках або як апелюватив, реконструйований на основі однокореневих слів середньоанглійської доби, чи на основі словникових даних давньоанглійського / новоанглійського періодів, із датою його першої письмової згадки як оніма.

1. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації:

bēr(e)-man [OE *bār-man*] 'one who carries, a bearer, a porter' 1000 NED, 1226 MED > *Berman* 1137, 1210, 1222, 1228, 1266, 1281, 1313, *Bareman* 1275, 1279, *Barman* 1301, 1327, *Bereman* 1327, 1380, 1409, *bereman* 1450;

bērer(e) 'one who carries, a bearer, a porter' 1398 MED > *Berer* 1255, *berere* 1288, *Berere* 1305, *Berar* 1327;

bitter 'one who supplies water in buckets, water carrier' 1462 MED (*bit(te)* [OE *byt(t)*] 'a bag or skin for liquids; also, bucket; ?belly' MED > *Bitter* 1310;

driver(e) 'one who drives a team or vehicle, driver' 1450 MED, 'one who drives a vehicle or the animal that draws it; a charioteer, coachman, cabman, etc.' 1450 NED > *Drivere* 1275, 1279, 1283, 1301, *Driveres* 1279, *Driuere* 1332, *Driver* 1340, *Dryver* 1380, *Dryvere* 1407, *Dryver* 1491;

drover(e) 'one who drives a draft animal, driver' 1440 MED > *Drouere* 1287-93, 1294, *Drovere* 1327, 1384, *Drouer* 1436, *drover* 1463;

lēdere [OE *lādere*] 'a carrier, porter' 1423 MED, 'a cart driver' 1325 MED; 'a carrier, porter; a cart driver' MED, leader 'the driver of a vehicle; a carter' 1300 NED > *ledere* 1243, *leeder* 1328;

līm-man 'a man who calcines, carries, or sells lime' 1452-4 MED > *lymman* 1365, *lyman* 1413;

lōder(e) 'a carrier, porter' 1355 MED, 'one who loads a ship, a stevedore' 1456-7 MED; 'one who loads; a carrier; a man who stands on the top of a wagon, a haystack, etc., and arranges the hay or corn which is forked up' 1476 NED > *Lodere* 1279, *Loder* 1200, 1332;

lōd-man [OE *lād-man*] '= lodes-man' 1345-6 MED, *lōdes-man* 'a carrier' 1440 MED > *Lodman* 1265, 1341, *Lademan* 1301, *Ladman* 1316, *Lodeman* 1346;

pakker(e) 'one who packs goods in bundles, a packer' 1353 MED, 'one who packs; one who puts up smth in a bundle or receptacle' 1598 NED > *Pakkere* 1254, *Packer* 1257, 1297, 1324, *Pakere* 1257, *Pakkare* 1275, *Packare* 1279, *Palker* 1282;

tower (*towar*) 'one who tows or draws with a rope; esp. one who tows a boat on a river or canal' 1494 NED > *Tower* 1255, *Touere* 1275;

wain(es-man) 'a wagon driver, a carter' 1392 MED, 'the driver of a wain, a wagoner' 1392 NED > *Waynman* 1281, 1297, *Weneman* 1327, *Wayneman* 1425, 1472;

wainer 'a person who drives a wagon, a carter' 1472 MED, 'the driver of a wain, a wagoner' 1500 NED > *Wayner* 1381;

wāter~berere 'transporter or purveyors of the commodity of water' 1382 MED, 'one who carries water; spec. one whose employment is to carry water from a spring, well, or river for domestic use' 1382 NED > *Waterberere* 1381;

wāter~lēdere 'one whose trade is the carting of the commodity water, a water carrier' 1350 MED, 'one who carts water for sale' 1250 NED > *Waterladar* 1197, *Waterladere* 1250, *waterlader* 1276, 1348-9, *Waterleder* 1288, 1313, 1327, 1381, *Waterledere* 1307, 1350, *Waterledare* 1313, *Watirledere* 1332, *waterleder* 1346, *Waterledar* 1397, *watterleder* 1478.

2. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації:

***cōrn~loder** 'one who loads grain' MED > *Cornloder* 1327, *Cornlader* 1372;

***heuere** (*heaver*) 'a person who heaves; spec. a labourer employed in landing goods at a dockyard' 1586 NED > *Heuere* 1297;

***hēring~carter** 'one who hauls herring' MED (in surnames – MED > *Heryngkartere* 1332;

***jagger** 'a carrier, a carter' 1514 NED > *Jager* 1379, *Jagher* 1379, *Jeggar* 1480;

***līm~berere** 'one who carries lime' MED > *Lymberyer* 1327, *lymeberer* 1394-5;

***malt~ledere** 'a transporter of malt' MED (in surnames – MED) > *Maltlader* 1294, *Maltleder* 1311, *Maltladere* 1323;

***melk~berere** 'carrier' DBS, in surnames – MED > *Melkberere* 1285;

***pakke~bindere** (in surnames, nicknames – MED) > *Pakbyndere* 1191;

***pakke~drauere** (in surnames – MED) > *Pakkedrawere* 1332;

***pakke~man** (in surnames – MED) > *Pakemon* 1201, 1212, *Pakeman* 1272, *Pakeman* 1297, *Pakmon* 1317, *Packeman* 1352;

***sānd~ledere** 'a carrier or carter of sand' MED > *sandleder* 1437, *sandededer* 1439;

***wāterer** 'aquarius' 1546 NED > *Waterer* 1443;

***wāter~man** 'aquarius' 1565 NED > *Waterman* 1249;

***wāter~smith** (in surnames – MED) > *Watersmyth* 1333;

***wōl~bērer(e)** (in surnames – MED) > *Wolleberere* 1332;

***wōl~pakker(e)** – MED > *Wolpakker* 1393, *wollepacker* 1351.

3. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації:

barwe~woman 'a female hod-carrier' (*barwe* [OE *bearwe*] 'a handbarrow; a litter or stretcher; a wheelbarrow' 1500 MED;

lēdere [OE *lādere*] 'a cart driver' 1325 MED, 'a carrier, porter' 1423 MED;

timber~berere 'one who carries a battering ram' 1408 MED (*timber* [OE]);

wāter~fecchere 'transporter or purveyors of the commodity of water' 14 MED;

wāter~secher 'transporter or purveyors of the commodity of water' 1408 MED.

4. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

4.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження (норманські основи):

carre~man 'a carter' 1460 MED (*carre* [AF]; cp. OF *char* 'cart' & L *carrus*; also cp. OI *kerra*]) 'a cart or wagon; often, a small vehicle carrying half as much as a cart' 1360 MED, 'a chariot; some kind of coach' 1350 MED; *char* 'a chariot; a cart, wagon' 1300 NED > *Charman* 1293, *Careman* 1301, *Charman* 1310, *Carman* 1327;

paniēr(e~man) 'a basket-carrier' MED, 'the name of a paid officer in the Inns of Court, who brought provisions from market (with a horse and panniers), and (in later time at least) had various duties in connection with the serving of the meals, etc.' 1482-3 NED > *Paynerman* 1301, *panyerman* 1419, *Pannyerman* 1469, *panyerman* 1473.

4.2. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

drauere 'one who pulls, drags, or transports something, 1450 MED, 'one who draws; in various senses of the verb' 1340 NED (*drauen* [OE *dragan*, cp. OI *draga*]) > *Drahere* 1327, *Drawere* 1332, *Drawer* 1390;

ferier(e) 'one who keeps a ferry, a ferryman' 1440 MED, 'one who keeps or looks after a ferry' 1440 NED (*ferien* v. [OE *ferian*, *ferode*] 'to transport, carry, convey, or lead; also, to carry off, lead away; to transport in a boat, to ferry; *ferie* n. [cp. ME *ferien* 'to transport' & OI *ferja* 'a ferry'] 'a place where passengers, goods, etc., are carried by boat over a narrow body of water; also, the boats and other equipment used in ferrying; a ferry-boat') > *Feryere* 1279, 1281, 1392, *Feryer* 1281, 1319, *feryere* 1285, *Feyour* 1390, *ferier* 1324;

feri-man 'one who owns or operates a ferry' 1464 MED, 'one who keeps or looks after a ferry' 1464 NED (*ferie* [cp. ME *ferien* 'to transport' & OI *ferja* 'a ferry'] 'a place where passengers, goods, etc., are carried by boat over a narrow body of water; also, the boats and other equipment used in ferrying; a ferry-boat') > *ferriman* 1192, *Feriman* 1247, 1297, *Phariman* 1265, *Fermon* 1332, *Feremone* 1354, *ferriman* 1414;

wīne~drauere 'one involved in the transporting of wine, a carrier of wine' 1335 MED (*drauere* 'one who pulls, drags, or transports something' < wīn [OE < L], OF *vin*, AF *vine* & OI *vīn*] < *drauen* [OE *dragan*, cp. OI *draga*] > *Wyndrawer* 1294, *Wyndrawere* 1319, *wyndragher* 1335-6, *Wyndrawer* 1373, *Wyndrawer* 1381, *wyne drawer* 1450, *wynedrawer* 1468.

4.3. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

pakker(e) [< *pak* n. & *pakken* v.] 'one who packs goods in bundles, a packer; an overseer of the packing for export of goods subject to custom; an officer charged with the packing or supervision of the packing of exported goods liable to custom, etc.' 1353 NED', 'one who packs; one who puts up smth. in a bundle or receptacle' 1598 NED (*pack* sb. 1225 NED, *pak(e)* n. [cp. MDu, MLG *pac* & OI *pakki*] 1200 MED; *pack* v. 1280 NED; *pakken* v. [from *pak* n.; also cp. AF *enpaker*, ML *paccare*, MDu *packen*] 1361 MED) > *Pakkere* 1254, *Packer* 1257, 1297, 1324, *Pakere* 1257, *Pakkare* 1275, *Packare* 1279, *Palker* 1282.

5. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації

5.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження (центральнофранцузькі основи):

***chariot(e)-man** 'coachman' MED (*chariot(e)* [OF *charriote*] 'a wheeled vehicle: (a) a carriage, esp. a carriage of state; also, a hearse; (b) a chariot used in warfare or racing; (c) a wagon or cart' 1358 MED; cf. *chariotēr* [OF *charioteur* 'charioteer' & *charretier* 'driver, coachman'] 'a charioteer; a coachman' 1382 MED) > *Chariotmen* 1475;

***paniēr(e)-man** 'a basket-carrier' MED, 'a man in charge of a pannier or panniers; esp. a hawk of fish, etc., who conveys his goods to market in panniers' 1583 NED; 'the name of a paid officer in the Inns of Court, who brought provisions from market (with a horse and panniers), and (in later time at least) had various duties in connection with the serving of the meals, etc.' 1482-3 NED (*pannier* sb. [ME *panier*, F *panier* – L *pānāri-um* 'bread-basket'] 'a basket; esp. one of considerable size for carrying provisions, fish, or other commodities' 1300 NED, 1290 MED;

cf. *paniēr(e)-berere* 'a basket-carrier' 1451 MED) > *Paynerman* 1301, *panyerman* 1419, *Pannyerman*, *fisher* 1469, *fisher alias panyarman* 1473;

***truss-man** 'one who trusses a cask' (cf. *trusser* [v. + -er] 'one who trusses a cask' 1535 NED; *trousse* [OF] 'bundle, package' + *mann*, probably 'a baggage-man, porter' DBS; *truss* sb. [F *trousse*, OF also *torse*, *trusse*, *tourse*] 'a collection of things bound together, or packed in receptacle; a bundle, pack; (in quot.) 1577-87 (collect.) baggage 12.. NED; 'a bundle of hay or straw; in technical use, of a definite weight, varying at times and places' 1483; *truss* v. [F *trousser*, in OF also *trusser*] 'to tie in a bundle, or stow away closely in a receptacle; to bundle, pack' 1300 NED; 'to charge or burden with a bundle or pack, or a number of such; to load (a pack-horse, etc.); to lade (a ship)' 1225 NED; 'to pack up and carry away; to convey or take with one in a pack; to carry off' 1300 NED; 'to make fast to sth with or as with a cord, band, or the like; to bind, tie, fasten' 1225 NED) > *Trussetman* 1327.

5.2. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

***cart-man** 'a carter' MED (*cart* [OE & ON; cp. WS *cræt* & OI *kartr*] 'a cart, a wagon; a cartload; a coach or carriage') > *Cartman* 1269;

***hei~berer** 'one who carries or carts hay' MED (*hei* [OE; cp. OI *hey*] 'grass cut or mowed and cured (usually as feed for livestock), hay; also, growing grass; a crop or cutting of hay; a tithe of hay', *bērer(e)* < *bēren* v. [OE *beran*, *beoran*, *beara*] 'one who carries, a bearer, a porter') > *Hyberer* 1285, *Heyberer* 1306.

5.3. Гібридні похідні з твірними основами нижньонімецького походження:

sled(de)-man MED (*sled(de)* [MDu, MLG *slēde*, *sledde*; cp. MnE dial. *slead*] 'a wheelless vehicle, usu. used for drawing heavy loads over the ground or ice, a sled, sledge, dray; also, a carriage or other means of transportation' 1380 MED) > *sledman* 1403.

6. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації

6.1. Гібридні похідні з твірними основами латинського походження:

drūmondere 'a camel driver' 1425 MED (from *dromede*, *dromond* [ML *dromedus*; cp. CL *dromas*, from Gr.] 'a dromedary' 1398 MED).

7. Запозичені агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

7.1. Запозичені агентивно-професійні назви з подвійною (латинською / французькою) етимологією:

sompter [OF *sometier*, *sommetier*, *sumettier*; cp. AL *sumptarius*, *sum(e)tarius*, vars. of ML *sagmarius*] 'one who drives a packhorse' 1300MED; 'driver of a packhorse' 1320 NED > *Summeter* 1206, *Sumeter* 1209, 1221, 1290, *Suneter* 1221, *Someter* 1255, *Sumetere* 1275, *Sumetir* 1275, *Sompter* 1301, *Sumter* 1327, *Sometir* 1327, *Somyter* 1327.

8. Умотивовані запозичення – агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

8.1. Умотивовані норманські запозичення
cariēr [from *carien* v.; also, AF *cariour*] 'a carrier, a carter, a bearer of letters; cf. *comune~cariēr* 'a pub-

lic carrier' 1332 MED; 'one who or that which carries, in various senses of the verb; a bearer' 1398 NED; 'a bearer of a message, letter, etc.' 1588 NED; 'one whose occupation is to carry loads, a porter. Also in comb., as water-carrier, etc.' 1511 NED; 'one who undertakes for hire the conveyance of goods and parcels (usually on certain routes, and at fixed times). The most familiar current sense' 1471 NED > *Carrier* 1332, *Cariour* 1332;

cartēr [partly AF *careter* & CF *charretier*, partly from ME *cart*] 'the driver of a cart or coach; a cart-er, coachman' 1216 MED; 'a charioteer' 1225 MED > *carettier* 1192, *caretier* 1193, *careter* 1200, 1225, *Caretar* 1207, *carter* 1209, *careter* 1210, *Chareter* 1222, 1243, 1275, *Charetier* 1224, *Karter* 1225, 1279, 1332, *Cartere* 1226, 1311, 1327, 1332, 1346, 1364-5, *Caretter* 1229, *Carter* 1240, 1243, 1279, 1387, 1448, *Karreter* 1256, *Chereter* 1258, *Charetter* 1275, *Charter* 1275, 1281, 1301, 1332, *Charettier* 1275, *Cartar* 1296, *Kertere* 1296, *Carer* 1301, *Cartare* 1301-2, *Kartare* 1332, *Karter* 1425-6.

Результати та їх обговорення. Синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові налічує 53 лексеми, утворюючи 2,2% від загальної кількості 2417 агентивно-професійних назв і 21% від загальної кількості 249 лексем підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі.

Дані щодо етимологічного складу та функційної диференціації назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 1.

За функційними різновидами досліджувана лексика проявляє кількісне переважання у функції ідентифікації, зокрема співвідношення 89% : 11% кількості назв візників, носіїв та вантажників, що виконували в середньоанглійський період функції ідентифікації, і кількості назв візників, носіїв та вантажників, що в середньоанглійський період виконували виключно функцію класифікації.

За етимологічним складом синонімічний ряд назв візників, носіїв та вантажників становить переважання питомої лексики – у співвідношенні 68% англійських лексем, 26% гібридизмів і 6% запозичень.

За датами перших письмових фіксацій назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові будуємо їх хронологічний ряд в середньоанглійській мові: XI ст. – 2%, XII ст. – 6%; XIII ст. – 41%; XIV ст. – 36%, XV ст. – 15%.

Дані щодо хронологічної стратифікації перших письмових згадок назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові наведено в Таблиці 2.

Якісний склад синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників формувався протягом усього середньоанглійського періоду, головню у XIII ст. (41%) та XIV ст. (36%), причому три лексеми (близько 6%) беруть свій початок у давньоанглійський період: *bēr(e)-man* [OE *bær-man*], *lēdere* [OE *lædere*], *lōd-man* [OE *lād-man*]; шість лексем (11%) є неологізмами, зафіксованими як апелювати в писемних пам'ятках XVI ст., а в середньоанглійський період їх побутування зафіксовано виключно у функції ідентифікації: **heuere*, **jagger*, **wāterer*, **wāter-man*, **paniēr(e)-man*, **truss-man*.

Триада «системні мовні факти – несистемні мовні факти – функція». Системно-функційний принцип вивчення розвитку мовних змін у досліджуваному синонімічному ряді середньоанглійського періоду виявив результати, які свідчать, що протягом середньоанглійського періоду він охоплював як системні мовні факти, так і несистемні мовні факти та явища, що не суперечили структурі середньоанглійської мови. Розгляд антиномії «системні мовні факти – несистемні мовні факти» у межах досліджуваного синонімічного ряду в одній триаді з номінативною функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської

Таблиця 1

Етимологічний склад і функційна диференціація назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові

Етимологія / функція	Англ.	Гібридні похідні					Запозичення-асимілятиви	Умотивовані запозичення	Усього	Частка (%)
		Фр(ц)	Норм.	Лат./фр.	Сканд.	Нім.				
Класифікація & ідентифікація	15	—	2	—	4	1	1	2	25	47
Ідентифікація	16	3	—	—	2	1	—	—	22	42
Класифікація	5	—	—	1	—	—	—	—	6	11
Разом	36	14					1	2	53	100
Частка (%)	68	26					2	4	100	—

Таблиця 2

Хронологічна стратифікація перших письмових фіксацій назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійській мові

Століття	XI	XII	XIII	XIV	XV	Разом
Кількість	1	3	22	19	8	53
Частка (%)	2	6	41	36	15	100

мови (зокрема, функцією класифікації та функцією ідентифікації), тобто на основі зіставного аналізу узусу агентивно-професійних назв, зокрема їх вживання як апелятивів у класифікаційній функції та назв прізвищового типу в ідентифікаційній функції, виявив такі результати стосовно до функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду: а) 47% – лексика із усталеним узусом, уживана у функціях класифікації та ідентифікації; 5,5% – лексика, що бере свій початок у давньоанглійський період і продовжує побутовувати в наступні періоди; 41,5% – лексика, що виникнула в середньоанглійський період і продовжила побутовування в новоанглійський період; б) 42% – лексика з неусталеним узусом, уживана виключно в ідентифікаційній функції, що в середньоанглійський період не входила до апелятивного фонду мови: 31% – лексика, побутовування якої окреслено межами середньоанглійського періоду; 11% – неологічна лексика, що увійшла до апелятивного фонду в новоанглійський період; в) 11% – лексика з обмеженим узусом, що перейшла в наступні періоди розвитку мови, а в середньоанглійський період уживана виключно у класифікаційній функції. Це співвідношення *свідчить* про визначальну роль функції ідентифікації особи в побутовуванні агентивно-професійних назв досліджуваного синонімічного ряду в середньоанглійський період.

Тріада «синтагматика – парадигматика – функція». За принципом тріадичності функційну узгодженість синтагматики і парадигматики виявлено стосовно етимологічного складу корпусу синонімічного ряду: ядро становлять питомі АПН (68%); напівпериферію – гібридні похідні (26%); периферію утворюють іншомовні лексичні запозичення (6%). Етимологічний склад функційних різновидів: а) ядро АПН із неусталеним узусом формують питомі назви (60%); напівпериферію – гібридизми (28%); периферію – запозичення (12%); б) ядро АПН із усталеним узусом утворюють питомі назви (73%); периферію – гібридизми (27%); в) ядро АПН із обмеженим узусом утворюють питомі назви (83%); периферію – гібридизми (17%). Отже, специфіка переважання питомої (68%) і гібридної (26%) лексики над запозиченою у співвідношенні 94% до 6% *свідчить* про відповідність розвитку досліджуваного синонімічного ряду *загальній тенденції мовної еволюції до збереження мовної стабільності*.

Тріада «внутрішнє – зовнішнє – функція». Розгляд антиномії «внутрішнє – зовнішнє» та антиномії «синхронія – діахронія» у тріадах із функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської мови, дає змогу розкрити синхронно-діахронічну функційну узгодженість у кореляції із функційною узгодженістю власномовного / запозиченого стосовно якісного складу досліджуваного синонімічного ряду в межах етимологічних груп і установити таке співвідношення: а) 70% лексики, що продовжила побутовування в наступні періоди (у т. ч. 45% – питомі АПН, 19% – гібридизми, 6% – запозичення); б) 30% лексики, що на початок новоанглійського періоду вийшла з ужитку і до апелятивного фонду середньоанглійської мови не

входила, побутовуючи винятково в межах антропонімії середньоанглійської мови (у т. ч. 21% – питома і 9% – гібридна). Дані, виявлені на основі системно-функційного принципу дослідження кореляції власномовного / запозиченого, є важливими для розв'язання проблеми «переродження» середньоанглійської мови *свідченням* збереження, попри її змішаний склад, якісної визначеності досліджуваної ЛСГ на кінець середньоанглійського періоду і проявом відповідності розвитку досліджуваної ЛСГ загальній тенденції мовної еволюції до збереження мовної стабільності. Переважання у співвідношенні 70% : 30% частки лексики середньоанглійської мови, яка продовжила побутовування в наступні періоди, над часткою лексики, побутовування якої обмежалося антропонімією середньоанглійського періоду, *підтверджує динамічну стабільність лексичного складу середньоанглійської мови*, зокрема співвідношення лексики, яка продовжила побутовування / вийшла з ужитку серед питомих АПН: 24 семем (69%) – 11 семем (31%); серед гібридизмів: 10 семем (67%) – 5 семем (33%); серед запозичень: 3 семем (100%) є *свідченням* динамічності питомої та гібридної складової досліджуваної ЛСГ і стабільності запозиченої складової як прояв високого ступеня асиміляції запозичень у середньоанглійській мові.

У тріаді «мова – мовлення – функція» (за системно-функційним принципом вивчення співвідношення мови і мовлення, зокрема співвідношення норми і узусу) виявлено такі дані щодо специфіки функційної диференціації досліджуваного синонімічного ряду: а) 47% становить агентивно-професійна лексика із усталеним узусом, уживана у функціях класифікації та ідентифікації; б) 42% – агентивно-професійні назви із неусталеним узусом, уживані виключно як назви прізвищового типу у функції ідентифікації, які в середньоанглійський період не входили до апелятивного фонду мови; в) 11% – агентивно-професійні назви із обмеженим узусом, уживані виключно у класифікаційній функції апелятива, що *свідчить* про визначальну роль функції ідентифікації особи в побутовуванні назв візників, носіїв та вантажників у середньоанглійський період і *підпорядкування синонімічного ряду назв візників, носіїв та вантажників* як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб, що перебувають на приватній службі, *внутрішній детермінанті* лексико-семантичної групи назв осіб за професією середньоанглійського періоду.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Розгляд антиномій *узус – норма, внутрішнє – зовнішнє, системні мовні факти – несистемні мовні факти, синтагматика – парадигматика, синхронія – діахронія* у тріадах із номінативною функцією лексичних одиниць, яку вони виконують у надсистемі середньоанглійської мови (зокрема, функцією класифікації та функцією ідентифікації), тобто за системно-функційним принципом історичної лексикології щодо вивчення мовних змін у рамках досліджуваної ЛСГ середньоанглійського періоду, дає змогу розкрити функційну узгодженість узусу і норми, внутрішнього і зовнішнього (зокрема, власномовного і запозиченого), сис-

темних і несистемних мовних фактів, синтагматики і парадигматики, а також синхронно-діахронічну функційну узгодженість як властивостей, що забезпечили основні системні ознаки мови: *цілісність* як об'єднання частин, яке стосовно оточення є одним цілим; *структурованість* як певним чином організованої сукупності; *гетерогенність*; *динамічність* як здатність змінюватися внаслідок взаємодії із середовищем, вибірково реагувати на вплив інших систем; *самодостатність* як саморегулювання процесами свого існування, зокрема вираження нових понять старими / новими засобами, перерозподіл функцій внутрішніх систем для відновлення порушеної внаслідок змін рівноваги; *відкритість* як можливість

вилучати зі свого складу окремі елементи і включати нові, охоплюючи реалізовані можливості / потенційні факти і явища, що не суперечать її структурі, а також системні / несистемні факти і явища як нереалізовані можливості системи чи наслідок впливу інших систем, а також *якісну визначеність* як об'єднання в одне ціле якісних ознак, характерних тільки для цієї системи, що визначають її відношення до інших систем.

Установлення специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи і її підпорядкування мовній детермінанті на рівні окремого синонімічного ряду як їх підсистеми вважаємо актуальним напрямом досліджень в галузі теорії мовної еволюції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська О. Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія : монографія. Чернівці, 2016. 624 с.
2. Добровольська О. Я. Реконструкція розвитку лексико-семантичної системи середньоанглійської мови (на матеріалі агентивно-професійної лексики XI – XV століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філологічних наук: 10.02.04. Київ, 2018. 42 с.
3. Костюченко Ю. П. Історія англійської мови. Київ, 1963. 426 с.
4. Мельников Г. П. Системология и языковые аспекты кибернетики. Москва, 1978. 366 с.
5. Мельников Г. П. Системная типология языков: Принципы, методы, модели. Москва, 2003. 395 с.
6. Солоневич Т.Ф. Развитие тематической группы наименований лиц по профессии в английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Минск, 1986. 204 с.
7. Шилова Н. В. Формирование системы производных наименований лиц по профессии в английском языке: Сфера ремесленно-промышленного производства : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Владивосток, 2006. 195 с.
8. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка. Москва, 2004. 288 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Middle English Dictionary. Ed. Robert E. Lewis, et al. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952–2001. Online edition in Middle English Compendium. Ed. Frances McSparran, et al.. Ann Arbor: University of Michigan Library, 2000-2018. <<http://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/>>. Accessed 16 November 2019.
2. Reaney, Percy Hide. *A Dictionary of British Surnames*. London, Great Britain: Routledge and Kegan Paul, 1966.
3. The Oxford English Dictionary. John Simpson and Edmund Weiner (Ed). 2nd ed., 20 vol. Oxford, Great Britain, 1989.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

DBS – Dictionary of British Surnames
MED – Middle English Dictionary
NED – Oxford English Dictionary

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ

англ. – англійська	Gr – грецька
д-фр. – давньофранцузька	L – латинська
лат. – латинська (класична і середньовічна)	LOE – пізньодавньоанглійська
нім. – нижньонімецька	MDu – середньонідерландська
норм. – нормандська	MnF – сучасна французька мова
сканд. – скандинавська	ME – середньоанглійська
фр. – французька	MHG – середньовісньонімецька
фр. (ц.) – центральна французька	MLG – середньоніжньонімецька
AF – англо-французька	OE – давньоанглійська
AL – англо-латинська	OF – давньофранцузька
CF – центральна французька	OI – давньоісландська
CL – класична латина	ON – давньоскандинавська
F – французька	WS – уссекський діалект